

MUINSUSKAITSEAMET

Arheoloogiapärand. Kirikud ja kirikaiad

Ulla Kadakas

arheoloogiamälestiste peainspektor

Teabepäev koguduste esindajatele

4. ja 9. mai

Rakveres ja Pärnus

Arheoloogiapäränd

Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon

- Konventsiooni eesmärk on kaitsta arheoloogiapärandid kui Euroopa kollektiivse mälu allikat ning ajaloolise ja teadusliku uurimistöö vahendit.
- Arheoloogiapärandi elementideks peetakse kõiki eelnevatest ajajärkudest pärinevaid inimtegevuse säilmeid, esemeid ja igasuguseid muid jälgi:
 - mille kaitse ja uurimine aitab rekonstrueerida inimkonna ajalugu ning tema suhteid looduskeskkonnaga;
 - mille põhilisteks informatsiooniallikateks on väljakaevamised või leiud või muud inimkonna ja temaga seotud keskkonna uurimise meetodid;
- Arheoloogiapärandi hulka kuuluvad:
 - rajatised, ehitised, hooneterühmad,
 - inimtegevuse tulemusena muudetud paigad,
 - liikuvad objektid,
 - muud liiki mälestised, samuti nendega seostuv ümbrus nii maa peal kui ka vee all.

Arheoloogiapärandi jagunemine

- **Kinnisobjektid** – mälestise tunnus: *teaduslikku informatsiooni sisaldav arheoloogiline kultuurkiht*
 - **elupaigad**: asulakohad (maal, linnas - sh ehitised), linnused, pelgupaigad
 - **matmispaigad**
 - maapealsete konstruktsioonidega matmispaigad: kivilalmed, kivivarekalmed, kääpad;
 - maa-alused kalmistud; kirikuaiad, külakalmed
 - **pühapaigad**:
 - lohukivid (kultusekivid), ohvrikivid, ohvriallikad, ohvripuud, hiiepaigad;
 - ristiusuga seotud pühakojad ja –kohad (kabelid, kirikud jms)
 - **töö ja kommunikatsioon**: muistsed põllud, rauasulatuskohad, teed, sillakohad jms, hukkamiskohad, lahingupaigad jms
- **Arheoloogilised leiud**
 - Kõikvõimalikud esemed, nende katked: tööriistad, ehted, söögijäätmed, töötlusjäädid, hauapanused, ohvriannid jms – viitavad samas kohas olevale kinnisobjektile; samuti inimese poolt tahtlikult kuhugi maastikule peidetud esemed või esemekogumid (aarded, peitvara), mille juures ei pruugi muud muistist olla;
 - juhuleiud – inimese poolt maastikule kaotatud asjad, mille juures kinnisobjekti ei ole

Muinsuskaitse seadus

- Mälestise mõiste ja liigid § 2 ja § 3
- Mälestise rikkumise või hävitamise keeld § 5
- KOV ülesanded § 9
- Omaniku kohustused, õigused § 16, 29
- Tööde kooskõlastamise kohustus § 24 ja § 25;
- Avaliku juurdepääsu tagamine/piiramine § 26
- nõuded projektile, ehitamisele ja uuringutele § 35, 40;
- Tööd mälestisel, uurimine, tegevusload § 34, 36, 37;
- arheoloogilise kultuurikihi leidmine tööde käigus § 44³;
- kultuuriväärtusega leiud, otsinguload § 30-33

Muinsuskaitse seadus: kitsendused

- kitsendused on seatud, et tagada mälestise säilimine
 - arheoloogiapärandi puhul on kitsendused seotud peamiselt kaeve- või mullatöödega, sh ehitiste sees, sest need on tegevused, mis ohustavad või hävitavad jäädavalt arheoloogilise objekti
- kvalifikatsiooninõuded mälestist muutvate uuringute teostajatele
 - arheoloogia puhul peab vastutaval spetsialistil olema arheoloogia-alane kõrgharidus (Eestis MA) ja 4-aastane töökogemus
- kõigi mälestiste, sh arheoloogiapärand, puhul kaitstakse vaateid ja ümbritsevaid struktuurielemente

Arheoloogiline uurimine - meetodid

- eeluuring – arheoloogilise kultuurikihi tuvastamine ja esmane kirjeldamine enne kaeve-, ehitus- ja muid mullatöid. Tuvastatud arheoloogilisest kultuurihist kogutakse teavet selle ulatuse ja teabemahukuse kohta, mille alusel saab hinnata edasise uuringu mahtu ning metoodikat;
- arheoloogiline jälgimine – arheoloogilise kultuurikihi tuvastamine ja esmane kirjeldamine kaeve-, ehitus- ja muude mullatööde käigus. Tuvastatud arheoloogilisest kultuurihist kogutakse teavet selle ulatuse ja teabemahukuse kohta, mille alusel saab hinnata edasise uuringu mahtu ning metoodikat;
- arheoloogiline kaevamine – täiemahuline või osaline mälestise või arheoloogilise objekti või selle osa arheoloogiline läbi uurimine;
- ehitusarheoloogiline uuring – mattunud või püstiseisva (kivi)hoone ehitusloo uurimine, sh ehitusetappide välja selgitamine, järjekorra kindlaks tegemine ja võimalusel dateerimine

Arheoloogiline uurimine - eesmärgid

- **Kirikud**

- Kiriku kujunemisloo, st ehitusetappide (ümber- ja juurdeehitused jms) kindlaks tegemine ja nende järjekorra määratlemine, kui võimalik, siis dateerimine
- Hoone kasutuse uurimine – muutused kiriku interjööris, eksterjööris – praktilised nähtused (küttekolded), reformatsiooni mõju, liturgia muutumisega seotud väljendused;
- Matused ja matmiskombestik
- Muud, ka kristlusega lõdvemalt seotud kombeväljenduste avaldumine kirikus (ohvrimündid)

- **Kirikaiad**

- Kirikaed kui kalmistu, sh hauad, hauapiirded
- Kirikaia struktuur – teed, kabelid jms

Arheoloogiline uurimine - meetodid

- Kirikud

- Ehitusarheoloogia

- müüripindade, sh vundament, kaardistamine (vuugid, lammutus/ümberehitusjäljed, kinnimüüritud/muudetud avad, nišid)
 - üldiselt võimalik teha ühel ajal restaureerimis- ja/või vertikaalplaneerimistöödega; peaks käima koos siseviimistluse uuringutega

- Arheoloogiline jälgimine ja kaevamine pinnasetööl – peamiselt seotud põrandavahetustöödega

- Kirikaiad

- Eeluuring – matmissügavuse ja -tiheduse välja selgitamine

- Arheoloogiline jälgimine – võimalik teostada luustikest kõrgemale jäävate pinnasekihtide puhul (kaablitrassid, vertikaalplaneerimine)

- Arheoloogiline kaevamine – tuleb tagada kõigi kaevetööde puhul, mis ulatuvad läbi matusekihi (kanalisatsioon, vesi).

- Trasse tuleks planeerida võimalikult ida-läänesuunalistena, et kahjustada vähemal arvul luustikke
 - Torustiku paigaldamine puurimise teel all pool matmissügavust. Sel juhul on vaja avatud kaevist puuri sisse- ja väljatuleku kohal

Toetused

- Kirikus või kirikuias kaevetöid planeerides tuleb arvestada arheoloogiliste uuringutega ning toetust taotledes ka seda kulu arvestada
- Väiksemate tööde puhul (kaablite paigaldamine, kirikuhoones väikesemahuliste tööde tegemisel (nt treppide uuendamine) saab uuringuks toetust taotleda ka arheoloogiamälestiste omanikele suunatud toetustest:
 - <http://muinas.ee/toetused/arheoloogiamalestised>